

դուք, պ. պ. դատաւորներ, աւելի խիստ չէք լինի, քան թէ մարմնացած խտուածները մեր տեղական ցեղութեան, որ երբեք չէր թող տայ «Тема. Вестн.» լրագրի յօդովածը եթէ դուք մէջ պարունակէր հիմնարկութիւնը անարգող հանգամանքները:

Պ. Սահմանափակ յիստի խօսքը ինքն իշխան, Բէհրուսիս անոնց: Անդադրվածը ասեց որ քանի նա մտածում է իր յօդովածի վրա, աւելի և աւելի համոզվում է որ ինքն արդար էր: Օրէնսդրութեան 1039 յօդովածը, որ նորան իրաւունք է տալիս ներկայացնել միայն գրաւոր ակտեր, գրաւոր ապացոյցներ, մեղադրող կողմի անհամեմատ շատ իրաւունքներ է տալիս և անթիւ միջոցներ է առաջարկում ապացուցանել իր արդարութիւնը: Աստի երբ պ. Վօրաւիկը, որ նրա դէմ գանգաւ է տուել, չը կարողացաւ ապացուցանել աւելի հիմնաւոր կերպով իր արդարութիւնը, չը կարողացաւ ներկայացնել երեքից աւելի վկաներ, և այն էլ հիւանդանոցի գործին անտեղեկ վկա: Ներքին, չը ներկայացրեց ոչ գրաւոր ապացոյցներ, ոչ էլ բերեց հիւանդանոցի մէջ ծառայող և ուրիշներ գործին աւելի մօտիկ տեղեկ անձանց վկայութիւններ, ոչ էլ եղած հիւանդանոցի վկայութիւնը թէ անն բան չուէ հիւանդանոցում, այդ նրան աւելի համոզում է որ հիւանդանոցի կառավարիչը միջոց չունէր այդ անկողն, միջոց չունէր իր արդարութիւնը և հիւանդանոցի կառավարիչը բարկաւոր գրութիւնը գրական կերպով ապացուցանելու: Ինչեւ պ. Վօրաւիկը, ասեց մեղադրվածը, չը ներկայացրեց բեռնական քաղաքական մասի կառավարչին, պ. Բէհրուսին, որպէս վկայ, ինչի՞նչ չը ներկայացրեց բեռնական Վօրաւիկին, որ քննութիւն արաւ հիւանդանոցի մէջ և որի քննութեան աշխատանքի հետևանքը, բեռնական վարչութեան մէջ եղած թղթերը պ. Բէհրուսը գտած էր համոզում: Միթէ՞, ժողովուրդի այսինքն Վրկաւիկը փողով պահպանվող հիւանդանոցի գործերը կարող են գտնուել լինել հասարակութեանը, նկատեց պ. Բէհրուսը: Իշխան Բէհրուսիանցը աւելացրեց որ պ. Վօրաւիկը կարող էր իր յօդովածից օգուտ քաղել հասարակական կարծիքի առջև անկեղծ կերպով ապացուցանելով թէ այն լուրերը, որք լրագրի յօդովածներին առաջ էր տարածված էին հասարակութեան մէջ հիւանդանոցի մասին, ստորջէմ, ուրիշ լրագրի յօդովածը նրան այդ կողմից մեծ օգուտ կարող էր բերել: «Եւ այդ նա այդ չարաւ, ուրիշ միջոց չունէր, անկարող էր ապացուցանել իր արդարութիւնը: Միջոցովածը վերջացրեց իր ծառք մի քանի խօսք անկողն լրագրութեան քննողական ուղղութեան օգտին, և գաւառական լրագրութեան ազատութեան անհրաժեշտութեան մասին:

Վատարանը հետամտելով խորհրդակցելու համար, վերջապէս դուրս բերեց վճիռը՝ որից երևում է թէ 12 կէտերից լրագրի յօդովածի մէջ պարունակվող հիւանդանոցի բարի անունը անարգող հանգամանքներից, երեք կէտերի մասին ներկայացրած չին գրաւոր ապացոյցներ, այդ պատճառով «Тема. Вестн.» լրագրի խմբագիրը, իշխան Բէհրուսիանցը, որ յիշված յօդովածի հիմնական է, դատաւարարվում է 100 ռուբլւոս տուգանքի, իսկ եթէ անկարող լը լինի վճարել այդ գումարը, դատաւարարվում է մի ամիս բանտարկութեան:

ՆԱԽԱԿ ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

Մարտի 1-ին

Յայտնի է որ զանազան տեղերի բնակիչները այլ և այլ միջոցներ են գործ գնում, նայելով թէ տեղի դրութիւնը ինչ բանի առաւել յարմարութիւն է բերում, իրանց ապրուստը գտնելու համար: Արդեւեղ ինչ մի նպատակով դառնում են երկրագործութեանը և վաճառականութեանը:

Երկրագործութիւնը անուշտ աւելի բնական և հին գործունէն է, և տեղիս հին բնակիչները, ինչպէս կարելի է եղբայրացնել հանգամանքներից, միայն այդ միջոցով են եղած հոգում իրենց սր-նունքը: Հիմարտ է երկրագործութեան առաջա-նախընդ յայտնի բաւական արգելք է ջրի պակասութիւնը, սակայն նոքա, հին բնակիչները, զորա առաջին առած են, արուեստական շատ ջրհորներ բացանկով, որ յայտնի ապացոյց է նոցա աշխատանքները: Թէ և այդպէս լինում են առա-տուծները ամենայն տեսակ միջոց, թէ և մշակ-վում է գեղեցիկ խաղող, որից պատրաստվում է բաւական լաւ գինի, բայց տեղիս համարեն միակ հարստութիւնը չեղանակաւորութիւնն է (արեւելոյն օրէնք): Մինչև 1860 թիւը չեղանակաւորութիւնը մեծ արդիւնք էր տալիս երկրին և մինչև այդ ժա-մանակ չեղանակ անոնք ստացվում էր տեղում, որով պահպանվում էր նորա տեղական տեսակը:

Բայց այն ժամանակից, երբ եւրոպացիները ոտք դրին այդ երկրի վերա և սկսեցին մեծ քանա-կութեամբ առնել տեղական չեղանակ անոնք գիւղացիներից մեծամեծ գինով, որից հրապու-րված չեղանակները վաճառում էին մինչև անգամ իրենց սերմի հարկաւոր տարեկան բաժնին և երբ դորա պակասութիւնը լրացնելու համար սկսան ուրիշ տեղերից սերմ առնել, այդ ժամանակից սկսեց անաջողութիւն չ և բաւական չ և ան մէջ: Գիւղացիք սկսան յուսահատաբար իրա-քանչիւր տարի մի այլ տեղից սերմ առնել, բայց այնու ամենայն չը կարողացան ստանալ առա-ջուայ աջողութիւնը: Երկրագործութեանը ստա-ցած հարստութեան երկրորդ աղբիւրը գինեւանու-թիւնն է այդտեղի համար, բայց դա ևս ստացա-վելիքն տաւ տարեկանում մեծ անաջողութիւն, պողպատեղութեան զարմանալի կերպով պակաս-ւում պատճառով: Բացի դրանից միջոց վնաս էլ չէ հասնում և նոր տարածվող խաղողի հիւան-դութիւնը: Մի և նոյն անաջողութիւնը նկատվում է նաև օրգանութեան մէջ, որ նոյնպէս զլխա-ւոր արդիւնքներից մէկն էր: Իսկ այս ամեն ան-աջողութիւններից ժողովուրդը համարելով իրեն յանցանաց պատիժ, որ ուղարկում է Աստուած, այլ ևս չէ աշխատում դոցա առաջին առնելու, այլ թողնելով այդ աշխատանքը բնական և հետեւաբար աւելի հաստատ միջոցը, ուրիշ միջոցների է գի-մում իր պիտոյը հոգալու համար:

Որքան յայտնի է, այդտեղի բնակիչները բաւա-կան հին ժամանակներից ևս պարագայում են եղած վաճառականութեամբ, բայց այդ բայառու-թիւնն է եղած է ժողովուրդեան զլխաւոր մասի զբաղմունքը եղած է միայն երկրագործութիւնը, իսկ երբ դարձ մէջ սկսեց անաջողութիւնը երե-ւաւ, այն ժամանակ առհասարակ գիւղացին վա-ճառականութեան, որը նոյնպէս սկզբում բաւա-կան աշխատութիւն էր տալիս: Գոյաւ տարածվե-ցին զլխաւորաբար կովկասի զանազան կողմերը, իսկ Նուխու և Զաքաթալի կողմերում քիչ մնաց ամբողջ առեւտրին իրենց ձեռն անցնէին: Կարծեմ աւելորդ է այստեղ յիշել, որ ինչպիսի միջոցներ են գործադրել և գործադրում իրենց միակ նպատակի համար, հարստութիւն ստանալու համար: Այդ սկզբի աշխատութիւնը հրապարակելով ժողովու-րդին դէպի վաճառականութիւն և այժմ չը կայ մի գերդաստան, որից գոնէ մի անգամ օտարութեան մէջ չը լինի: Այդ վիճակումն է ամբողջ այդ Գողթն դաւառը: Երբեքան հաջիւ սկսում է հասնել առնել, բնական օտարութիւն, ուր, եթէ այնքան բաղդարող չէ, պէտք է երկար տարեկանով ծա-ռայի օտարների մօտ, մինչև սովորելով վաճառ-կանութեան ամենայն ճարպիկութիւնները և փողը ևս գումար ձեռք բերելով՝ սկսի իր համար ան-կախ առեւտուր: Բայց ինչի՞նչ չին կրում մի կող-մանէ դըքս՝ ձերբան, երեսաւարը և երկնայ թափառական վաճառականներն օտարութեան մէջ, միւս կողմանէ նոցա անտէր թողած ընտա-նիքը իրենց անհոգում: Երբեքան երբեմն հաջիւ վից տարեկան բաժանվում է իր մօրից, քորից, անմխիթար դրութեան մէջ թողնելով նոցա և մինչ 10—15 և էլ աւելի տարի պիտի զուրկ մնայ նո-րանցից, երբեմն երկուստեքը նշանվելով մարդին և երկուս, կրկին գնում է օտարութիւն և անցնում են շատ կարիքներ մինչև վերադառնալով պատկ-վում է, կամ նոր պատկվածը, հաջիւ երկու չաքաթ անցած պատկից յետոյ, բաժանվում է իր ամուս-նուց, . . . և նոյնպէս տարեկանով մնում է պանդա-տութեան մէջ: Այդ թափառականութիւնը մի ուրիշ կերպով էլ է ներդրում գիւղացիների վերա, դոքա այդ միջոցով փողը առ փողը կորցնում են դէպի մարդերի երկրին ունենած համակրութիւնը, ստանում են նոյնում նորա վերա, չին մտա-ծում նորա առաջնորդութեան համար և այդ պատճառով շատերը փոխադրում են իրենց գիւղ-դաստանը իրենց գտնուած տեղերն, այնպէս որ այժմ կովկասի շատ տեղերում, Ռուսաստանի դա-նուզան քաղաքներում և մինչև անգամ Պարսկաս-տանում կան աղուիցի շատ ընտանիքներ:

Սակայն այդ նոցա կրած զրկանքը, այդ տեսակ դրութիւնը թշուառ չէին թվում իրենց, քանի որ աշխուրթիւն կար վաճառականութեան մէջ, քանի որ այն կողմերի մեծամեծաւորութիւնը նո-րանց ձեռն էր (Նուխու և Զաքաթալի կողմերի համար է խօսքը, որովհետեւ այդ է նոցա զլխաւոր ժողովաւորը): Իսկ երբ զանազան կողմերից ևս սկսան բնակվել այն տեղերը, երբ եւրոպացիները նոյնպէս սկսան յաճախել և ժողովուրդը սակաւ առ-տակաւ բացաւ աչքը իւր տղեւութիւններից, այդ ուղղութեան մէջ էլ Աղուիցիների համար սկսվեց անաջողութիւնը: Այնուհետև սկսեցին ուրիշ մի-ջոցների դիմել, համազօրեցան որ արուեստագիտու-թիւնը կեանքի աւելի հաստատ ապահովութիւն է և հետեւաբար այժմ իւրեքանիւր շաքարում է

իւր որդուն տալ մի որ և ինչ արուեստաւորի մօտ:

Ահա այսպիսի վիճակի մէջ է մեր Աղուիցի-ների ներկայ դրութիւնը: Թէ որքան դա միւ-թարական է՝ թողնում եմ իրենց դատողութեան, իմ կողմանէ այդքան կը յիշում միայն, թէ որ-պիսի ձեռնարկութեանց ևս դիմելն, ամենայն տեղ նոցա սպասում է անաջողութիւն, մինչև այդ ձեռնարկութեանց վերա չունենան հիմնական տեղեկութիւններ: Ինչ աշխուրթիւն կարող է ու-նենալ մէկը վաճառականութեան մէջ, եթէ բոլո-րովին անտեղեկ լինի նորա զանազան գործ-ղութեանց և գոնէ չը կարողանայ իւր հաշիւ-ներն ինքն պահել, և այնի իսկ երկրագործութեան վերաբերմամբ անկարելի է գիւղացուն համոզել, որ բոյսերն ևս կարող են հիւանդանալ, որ կա-րելի է կանոնաւոր խնամքով նորանց բեռնել, նորա համար անհաւատալի է որ զանազան միջոցներով կարելի է բոյսերի, պտուղների և նոյն իսկ կեն-դանեաց տեսակը կատարելագործել: Բոլոր այդ-պիսի առաջարկութիւնները անհաւատալի են գիւղացուն համար, նա, ինչպէս յիշեցի, երկրագոր-ծութեան և չեղանակականութեան մէջ անաջողու-թիւնը համարում է՝ Աստուծոց ուղարկած պա-տիժ, իսկ առեւտրի մէջ աշխուրթիւնը՝ բաղդի բերումը:

Ցանկալի է որ մեր գիւղացիները յարմարվեն ժամանակիս պահանջողութեան հետ: Թող իմա-նան որ վաճառականութեան համար պահանջ-վում է գիտութիւն և որ իրենց վիճակի աւելի ապահովացնելու զլխաւոր միջոցը՝ երկրագոր-ծութիւնն է, թող ուղարկեն իրենց որդիներին գիտական և գործնական կերպով գիւղատնտե-սութիւնը ուսումնասիրելու, որ հմուտ գիւղացի-տեսներ ունենան: Այն ժամանակ կաշողվի չե-ղանակաւորութիւնը և գիւղացիները, այն ժա-մանակ իրենց չրջապատող (Երեւնի-Աղուիսի) ամառի միջոցով հողիցն էլ կարող են ստանալ իրենց զլխաւոր պիտոյը և այն ժամանակ ան-չուշա կազմաւորեն ներկայ թշուառ վիճակից:

Գիւղացի

ՆԱԽԱԿ ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

Յունիարի 5-ին

Աշտարակը գտնվում է երևանի մօտ քան վերաո հեռավորութեամբ դէպի հիւսիս-արեւմտեան կողմը, Քասախ գետի ափերում: Օրը և ջուրը շատ առողջարար են և զլխաւոր հարստութիւնը Աշ-տարակին են նորա խաղողի այգիքը, որոնց գինին և արագը զլխաւորապէս վաճառվում են Ալեք-սանդաբադում, Ջալալօղլում, Կաղզում և նոցա չրջակայ գիւղերում: Աշտարակը պարունակում է մինչև 500 տուն հայ ժողովուրդ: Նորա մէջ չը կայ ոչ մի այլազգի: Աշտարակից իրենց քանա-կութեամբ կարող են լինել պարզ ներկայացու-ցիչներ բոլոր հայ ազգի, նորա արժանաւորութիւն-ներով և պակասութիւններով: Նոքա շատ յաջո-ղակ են վաճառականութեան մէջ և մեծ սէր և համակրութիւն ունեն գէպի լուսաւորութիւն և յառաջադիւորութիւն: Շատ աշտարակի երեխայք ընդունված են Լազարեան ձեռնարանում, մի քա-նիւրը ուսանում են Երևանի պրոգիմնարիատում և ստանից մի տարի առաջ Աշտարակում կար 2 ծխական դպրոց 1 տղայոց համար, և 1 օրիոր-դաց: Բայց այժմ այնտեղ, ուր խաղում էին ու-սումնարանի երեխայքը—ցանում են լոբի:

Եւ հարցնեն ի՞նչ են այս զարմանալի փո-փոխութեան պատճառը: Գորա պատճառը են նոյն հանգամանքները, որոնք յառակալին են ամեն հայի, այսինքն՝ նախանձ, անմիաբանութիւն և արծաթասիրութիւն: Ահա համառօտապէս զըպ-րոցների պատմութիւնը: Ստանից մի քանի տարի առաջ Աշտարակից բաժանվում էին 2 թաղ՝ Սուրբ-Մարիամի և Սուրբ Ամենափրկչի 2 եկե-ղեցու անուամբ: Այդ երկու թաղիցքը, ունելով իրենանց ծխական քանանայք, մեծ հակառակու-թիւն ունէին միմեանց հետ ուսումնարանների հարցում՝ երկու կողմիցն էլ կամենում էին, որ ուսումնարանը իրենանց եկեղեցու մօտ լինի: Մէկ կողմը պնդում էր թէ՛ Սուրբ-Մարիամի շիրքը շատ է, իսկ միւս կողմը թէ՛ Ամենափրկչին շատ է և այսպէս չը կարողալով վճել այս զժուար հարցը, ամեն մի կողմը պահում էր իւր ուսում-նարանը, որոնց մէջ ուսուցիչ էին ինքեանք տէր-հարցը կամ նոցա կամեցեալները: Այդ ուսում-նարաններում թագաւորում էր ի հարկէ այն սխտեման, որ հիմնվում է ապոմանքի և ձեռի վրա: . . . Վերջապէս մի քանի անձանց յորդորուն-քով և միջնորդութեամբ Աշտարակից համալի-

ցան թողնել հին վճել Ս. Մարիամի և Ս. Ամե-նափրկչի շիրքաց առաւելութեանց մասին և վճեցին կարգի ողջ գիւղի համար 2 ուսումնա-րան՝ 1 տղայոց և 1 օրիորդաց և նոցա օժանդա-կելու համար կարգեցին մի կամաւոր տուրք և օգտաւէտ եռաշաբաթ (գոր. հայդայնիքից շատ կամ քիչ, նայելով նոցա ատործանին): Արդարեւ ու-սումնարանները, համեմատ իւրեանց միջոցներին, բաւական առաջ գնացին և օգտաւէտ պտուղներ բերին: Նոցա նիւթական դրութիւնը այնքան լաւ էր, որ 4 տարուայ միջոցում ոչ միայն կա-ռավարեցին իւրեանց, այլ մինչև 2000 մանկ էլ ևս դրամագրուի կազմեցաւ, որը աւելի մեծացնելու համար տրվեցաւ շահով մի քանի անձանց: Աւ-սումնարանի կառավարիչը էին նմանապէս և գիւղի կառավարիչը, այս պատճառով, երբ գիւղական երկպառակութեանց պատճառաւ նոքա զրկեցան իւրեանց գիւղական պաշտօնից և այլ ևս չը կամեցան հոգս տանել ուսումնարաններին, մանաւանդ որ գիւղացիք ևս կախում չունեցող նոցանից, այլ ևս չէին լսում նոցա,—ուսումնա-րանը մնաց անտես: Այս տեսակով, փող չաճաց-նողները այլ ևս չը վերադարձրին փողը և ոչ ոք բան չաճաց, որովհետեւ ամեն մէկը ասում է օրհն, իսկ եւ զլուսն ցաւացնում, վնասաւորի դառ-նում, թող աչքները դուս գալ, ով տուեալ, նա էլ աւելի: Ստանից յետոյ ամեն մէկը կամեցաւ ուսումնարանի տէրը դառնալ, ամեն մէկը առաջ էր բերում իւր սրտի ուղած վարժապետը և այլն և այլն: . . . և այս բարեկեցիկ ևս առաւելութեան ժա-մանակ ուսումնարանը—ոչ չնչացաւ: . . . և այժմ Աշտարակում ոչ ոք բան չէ կարող ասել նորա նորոգման մասին: Ժողովուրդը, տեսնելով իր հո-վիւնների երկպառակութեան և անմիաբանութեան օրինակը, կորցնում է պատիւը դէպի իւր հովիւ-ները: Այս և այսպիսի խառնութեանց հետեանց այն է, որ Աշտարակից չին կարող պարծենալ իրանց բարձր ու վարժով: Գիւղացիք մէկ մէկու հունձեցիք, խտրի դէպերը, և փայտը կրակում են, ծաւերը և խաղողի թփերը կտրում են և այլն, այս ամենը Աշտարակում այժմ շատ տարածուած է և սովորական երեւոյթ է: Աւելորդ չէ յիշել և Աշ-տարակից միւս արտը—դատաւանաւորութիւնը՝ քաղ զաւր այն ատիկանի, որ մէկ մէկից փողով վճելը գնում են: Վաճառականութիւնը, ինչպիսի ասացի, օր ըստ օրէ առաջ է գնում: Վաճառա-կանութեան զլխաւոր նիւթն է Աշտարակի բեր-քը—գինին և արագը: Ահաւարակ Աշա-րակիցուց մասին կարելի է ասել, որ նոքա ըստ մեծի մասին աշտարակ են և սրանց և ունեն մեծ սէր դէպի նորաձեւութիւնները: Նորաձեւու-թեան սէրը այն աստիճանի է հասնում, որ օրինակ ունելով մինչև այժմ բաւական մաքուր բարձաւ, ազատ այլազգի բաւերից, այժմ սկսում են գոր-ծածել պլանդակաւ օտարազգի բաւեր, օրի-նակ՝ ս լ ի ս ա թ (САДЕТСЬ—քննութիւն), ս ա մ ա ի մ (СОБЕЖИЕ—բորոյթիւն) և այլն: Վերջապէս կարելի է այս ևս ասել (Աշտարակի մասին, որ այդտեղ փ ո ղ և կ ո կ ար գ ա ն մեծ ապախ և նշանակութիւն ունեն:

Մ. 8.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Մարտի 8-ին, առաւօտեան ժամը 4-ին վախ-ճանկեցաւ Թիֆլիսեան նահանգի նախագա-պ և Ս. Օրլովսկի, որ այդէն 16 տարի (շարունակ 1860 թից) Թիֆլիսի նահանգապետի պաշտօն էր վարում: Ինչ էր Թիֆլիս քաղաքը նորա ժամանակից առաջ, և ինչ է նա այժմ,—այդ քանի վրա թող անկողնիցս հեռու լի լի առա-տին նոքա, որը ճանաչում էին մեր քաղաքը 16 տարի սրանից առաջ: Հանգուցեալ առաջնորդու-թեան իր առաջին քաղաքի տարւ մեր քաղաքի ինքն աւարտութիւնը: Նա վախճանկեցաւ իսկ այն ժամանակ, երբ պէտք է գրեւ զար նո-րանից սկսած և նորանից ձեռնարկված գործը Թիֆլիսի միօրական ժողովրդագրութեան մէջ:

Մարտի 8-ին Գումայի նստի մէջ վճեցաւ քաղաքային վարչութեան հրաժարված առաջին անդամ, պ. Էլիմիրզօվ: Երբ նոքա նոր անդամ ընտրելու փութանակ, հրաւիրել կանգնեցան:

Մարտի 8-ին Գումայի նստի մէջ վճեցաւ քաղաքային վարչութեան հրաժարված առաջին անդամ, պ. Էլիմիրզօվ: Երբ նոքա նոր անդամ ընտրելու փութանակ, հրաւիրել կանգնեցան:

Խմբագիր — Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ